

***ЛЕКЦІЯ 2. ЗАГАЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМИ
СОЦІОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ***

ПОНЯТТЯ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- Програма соціологічного дослідження є науковим документом, що містить схему логічно-обґрунтованого переходу від загальних теоретичних уявлень про досліджуване соціальне явище, до використання інструментарію і виконання дослідницьких процедур (збирання, обробки та аналізу інформації).
- Вона є стратегічним документом, який дає змогу зробити висновки щодо концептуальних засад, методики проведення, спрогнозувати його результативність.
- *Програма конкретно-соціологічного дослідження* — це обов'язковий початковий документ, її вироблення дає змогу чітко визначити стратегію і тактику соціологічного аналізу виявленої проблеми, забезпечити всеохопність проблемної ситуації і достовірність отриманої інформації.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В програмі КСД (конкретне соціологічне дослідження) реалізується зв'язок між:

- соціологічними методами;
- загально соціологічною теорією та соціальними фактами, що вивчаються;
- суб'єктом та об'єктом соціологічного пізнання;
- структурними елементами, що складають програму;
- дослідницькими групами та окремими виконавцями, що взаємодіють в процесі вивчення об'єкту;
- дослідниками та практичними працівниками, що відпрацьовують рекомендації соціологів.

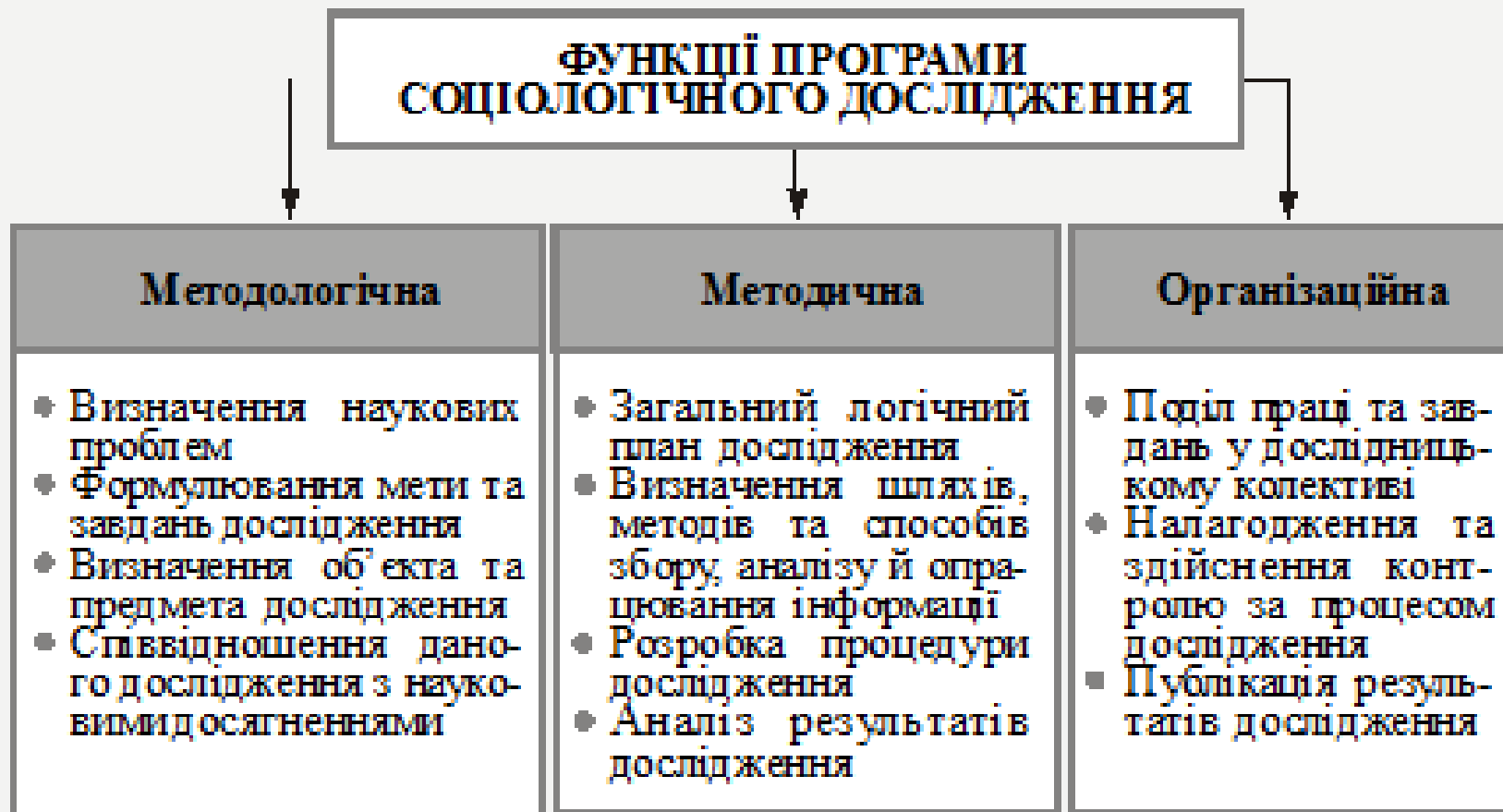
ЗНАЧЕННЯ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Нехтування виробленням програми конкретно-соціологічного дослідження у кінцевому підсумку призводить до

- нераціонального використання грошей і зусиль
- втрати часу
- одержання спотвореної або викривленої картини явища, яке досліджують
- загострення проблемної ситуації (наприклад, вибух конфлікту в трудовому колективі, страйк або стихійний бунт).

Тому до такої, на перший погляд, непотрібної і копіткої дослідницької роботи треба поставитися надзвичайно уважно, оскільки від неї залежить безпосередній результат.

ФУНКЦІЇ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ВИМОГИ ДО ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Програма конкретно-соціологічного дослідження має відповідати певним вимогам:

- *чіткість і точність програми* (всі її положення мають бути виразними, а елементи — продуманими відповідно до логіки дослідження і зрозуміло сформульовані, інакше учасники дослідження можуть не порозумітися і потребуватимуть зайвих витрат часу на уточнення різних питань);
- *логічна послідовність усіх ланок програми* (не можна братися за вироблення робочого плану без попереднього формулювання мети й завдань дослідження тощо);
- *гнучкість програми* (на перший погляд, це суперечить попередній вимозі, але на практиці, мірою розробки програми або при появі нових, непередбачених обставин доводиться повертатися до вже сформульованих положень і вносити в них корективи).

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ПРОГРАМИ

1. Насамперед треба зважити, чи **дослідження достатньо значуще** і чи будуть **корисні для справи його результати**, чи варто витратити час і кошти на копітку дослідницьку працю. Можливо, під час підготовки з'ясується, що існують уже готові аналоги вирішення проблеми. Тоді краще ними скористатися, аніж починати ще одне дослідження.
2. Слід також добре подумати над тим, чи **будуть наявні необхідні засоби і фінансові ресурси** на оплату друкування анкет, паперу для них, машинного часу обробки (при користуванні комп'ютерами) тощо.
3. Важливо також з'ясувати, чи це дослідження **матиме підтримку з боку зацікавлених осіб**, органів управління і т. ін. Особливо рекомендується скласти алгоритм здійснення і послідовності дослідницьких операцій на зразок: що читати з цієї проблеми? З ким консультиватися? Не варто шкодувати часу на самоосвіту, пошуки й читання спеціальної літератури, яка містить досвід проведення таких досліджень іншими науковцями і практиками.
4. Нарешті, бажаним є **оформлення програми як окремого документа дослідження**, що допоможе не лише у здійсненні соціологічного аналізу, а й при з'ясуванні отриманих результатів та підготовки висновків і практичних рекомендацій.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Структура програми соціологічного дослідження¹

Методологічний розділ (Що?, Для чого робити?)	Процедурний (методичний) розділ " (Як?)
<ol style="list-style-type: none">1. Формулювання проблеми, визначення <i>об'єкта</i>, предмета дослідження.2. Визначення мети і завдань дослідження.3. Інтерпретація основних понять.4. Попередній системний аналіз <i>об'єкта</i>.5. Розробка робочих гіпотез.	<ol style="list-style-type: none">6. Стратегічний (принциповий) план.7. Обґрунтування вибірки.8. Методи і процедури збору та аналізу первинних даних.9. Вид підсумкового документа (аналітичний звіт, стаття, монографія...).

¹ Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. — М., 1998. — С. 70—130.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ПРОГРАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- У світовій соціологічній науці *немає єдиних взаємоприйнятних підходів* до визначення як окремих компонентів програми, так і принципів їх взаємодії.
- До складу основних компонентів програми соціологічних досліджень представники різних шкіл та напрямів відносять компоненти і категорії, зміст яких відображає їх світогляд, рівень та напрям пізнавальних зусиль, можливості використання різних методів при вирішенні завдань.
- Скажімо, **прихильники позитивістської орієнтації** основну увагу концентрують на пошуках вихідних фактів та фактологічного матеріалу як засад для обґрунтування тих чи інших положень або висновків.
- Намагаючись розкрити смисл та витoki **гуманістичного напрямку** пізнання, **екзистенціалісти** зосереджують основну увагу на окремій особі, на рушійних силах її душі, особливостях почуттів, складі мислення тощо.
- Прихильники **тоталітарної системи** зорієнтовані на визнання класових ознак суб'єкта діяльності, що здебільшого виправдовувало боротьбу без усвідомлення глибини та цілей.
- Кожен з напрямів пізнання має певні переваги та недоліки, науково спроможні та методологічно деформовані підходи.

СТРАТЕГІЧНИЙ ПЛАН СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- Перед тим, як розпочати дослідження, соціолог звертає увагу на наявність інформації про досліджуваний об'єкт. Саме на основі знань про об'єкт перед збиранням емпіричних даних розробляються гіпотези соціологічного дослідження. Відповідно до них, а також до цілей і завдань, будують **стратегічний план** соціологічного дослідження.

Існує три варіанти стратегічного плану:

пошуковий

- застосовують у тому разі, коли про об'єкт і предмет дослідження нема чітких уявлень.
- Тоді такий різновид стратегічного плану має на меті уточнення проблеми і формулювання гіпотез

аналітичний

- застосовують тоді, коли знання про проблему дають змогу визначити об'єкт дослідження і сформулювати описову гіпотезу.
- Мета плану - перевірити цю гіпотезу і отримати точні кількісно-якісні характеристики досліджуваного об'єкта.

експертний

- застосовують тоді, коли знання про об'єкт дають можливість сформулювати пояснювальну гіпотезу.
- Звідси мета плану - встановити причинно-наслідкові зв'язки в об'єкті.
- Найнадійнішим методом досягнення цієї мети є проведення експерименту.

РОБОЧИЙ ПЛАН ДОСЛІДЖЕННЯ

- *Робочий* план дослідження складається на базі стратегічного плану і **відображає основні процедурні заходи**. Практика свідчить, що детально розроблений робочий план - вагомий чинник досягнення успіху дослідження. Він дає змогу заздалегідь передбачити і точно визначити обсяг наукових, організаційних і фінансових витрат, надає дослідженню ритмічності на всіх етапах його проведення.
- Поряд з програмою складається ще й **робочий план дослідження**. Зазвичай в план закладаються основні організаційні (процедурні) заходи, які треба здійснити при дослідженні. В ньому всі науково-дослідницькі і організаційно-технічні процедури і операції групуються в чотири блоки.

СТРУКТУРА РОБОЧОГО ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ

